

ВИКОРИСТАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ СПІЛКУВАННІ З ЧИТАЧАМИ

Грабар Н.Г., гол. бібліограф, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри культури

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Теоретиків і практиків завжди цікавило питання вивчення читача та читання. Сучасне навчання студентів ВНЗ підтверджує, що в умовах інформаційно-комунікаційного середовища все більш домінує інформаційна функція читання, наростає небажана тенденція прагматичного ставлення студентів до читання, що є найважливішою, культурною практикою, реалізуються форми роботи з текстами-першоджерелами, переважно спрямовані на виявлення фактографічної інформації і розраховані на репродуктивну-пізнавальну діяльність, не гарантує осмисленого освоєння представленого в них культурного досвіду, повноцінної інкультурації та соціалізації особистості.

Проблема полягає в тому, що спеціалістам необхідно враховувати закономірності і тенденції в розвитку читача. В акмеологічному значенні вони тісно переплітаються із закономірностями загально психологічного, вікового і загальноосвітнього розвитку людини. Не дивлячись на те, що основи акмеологічного підходу читацької соціалізації були закладені ще в 1970 році в обґрунтуванні теорії і методики динамічного читання, що розуміється як цілеспрямоване, гнучке, активне, високопродуктивне, розвиваюче і таке, що розвиватиметься читання, нам вони здалися вартими для обговорення фахівцями бібліотек ВНЗ.

Метою статті є: використання теорії акмеологічного підходу в діяльності бібліотеки ВНЗ.

Серед дослідників читача слід назвати праці російських науковців В. Аскаррової, Й. Баренбаума, В. Крейденка, В. Галовова, Б. Умнова, В. Стельмах, І. Тихомирової та ін. Останнім часом значно активізувалося дослідження україн-

нського читача, та його інформаційних потреб. Різні аспекти проблеми розробляють О. Воскобойнікова-Гузєва, Т. Долбенко, П. Гапченко, Г. Гич, Н. Каліберда, Т. Ківшарь, Т. Коваль, В. Медведєва, Т. Новальська, Л. Петрова, А. Ручка, М. Слободяник, Г. Соловій, І. Тимошенко, А. Чачко, О. Черних, В. Ярошук та ін.

На сьогодні відоме таке поняття як читачезнавство введене Т. Новальською. Автор вважає, що воно обумовлене розвитком українського бібліотекознавства та відсутністю теоретичних розробок бібліотечного читачезнавства як комплексної галузі спеціального бібліотекознавства. Теоретичний аспект проблеми розроблено в історичному контексті національної своєрідності українського бібліотекознавства, він нерозривно пов'язаний також із об'єктивною необхідністю осмислення напрацювань науковців різних галузей знань упродовж ХХ ст. з вивчення читачів бібліотек [6].

Читання як процес в більшій чи меншій мірі залежатиме від професіоналів. Кажуть, що відвідування бібліотек зростатиме, якщо людині буде комфортно приходити і займатися там ще чимось, окрім читання.

На думку Д. Леонтьєва, читати раніше було цікавіше, чим жити. Потім все змінилося. З'явилися нові можливості, життя стало більш цікавим – і в той же час більше напруженим. Є різні потреби, які задовольняється посередництвом читання – потреба розуміння світу і розвитку, в утіхах, потребах заповнити свій вільний час і т. ін. Для задоволення їх читаються різні книги – і роль бібліотеки, відповідно, теж буде різною [5, с.17].

На нашу думку, збереження бібліотеки як сучасної, комфортної структури у системі комунікацій ВНЗ можлива завдяки проведенню культурно-виховних заходів, які насамперед потребують читання літератури. При цьому використовується акмеологічний підхід, що виник і розвивався в процесі багаторічного пошуку взаємозв'язку психології і педагогіки. Застосовуючи акмеологічний підхід, необхідно врахо-

увати те, що студенти приїжджають з різних місцевостей, мають певний рівень знань і т. ін. Спеціалістам необхідно враховувати ці закономірності та допомогти адаптуватись та визначити їхню читацьку соціалізацію.

Рух до «акме» (вершині, розквіту) у читацькій соціалізації йде за так званими «сходінками»: від одного етапу до наступного, кожен з яких по відношенню до попереднього є зоною найближчого розвитку [2].

За Н. Кузьміною, акмеологія – галузь наукового знання, комплекс наукових дисциплін, об'єктом якої є людина в динаміці самоактуалізації творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення та самовизначення в різних життєвих сферах. Людина в акмеології розглядається як суб'єкт, здатний до саморозвитку і творчості, до самоорганізації свого життя й професійної діяльності. Якщо акмеологія вивчає закономірності психічного розвитку людини в цілому в концепції «акме», то бібліотекознавство інтегрує систему знань про людину як читача, користувача інформації. Світоглядні ідеї про роль читання – важлива складова життєдіяльності людини (однієї з форм соціалізації, засоби вдосконалення людини) його самореалізації в житті і діяльності і т.д.) – мають давні історичні корені [4].

Психологічний аспект читання розглядався в основному в контексті соціальному. Заслугою М. Рубакіна є створення узагальнених праць з психології читання. У них він розглядав найрізноманітніші психологічні питання читання. Рубакін виявив у різних читачів як загальне, так і різноманітне в психологічних характеристиках читання. Він багатосторонньо обґрунтував соціальну і психологічну роль книги, дав характеристику складу книжкового фонду, його розподіл за галузями знань, країнам, епохам, національностям і т. ін. Головне те, що він порушив питання про вивчення читача, тоді як раніше і письменники, і критики вивчали головним чином особистість і психологію письменника [7].

Його теоретичні положення з психології читання не втратили значення і в наші дні. Вивченню читачів та їх

інформаційних потреб присвячені докторська дисертація, монографія і публікації Т. Новальської. Пізніше, О. Черних поглибила узагальнення міжнаукових зв'язків моделі «читач-текст» у системі бібліотечної комунікації на прикладах їхньої взаємодії [9].

Кожен спеціаліст, що зацікавлений у вихованні читача, може самостійно провести порівняння загальних навчальних навичок, розташувавши поряд тексти проекту за ступенями освіти, за видами діяльності і за предметами. При цьому бажано спиратися на певні концепції читацького розвитку, зокрема дослідження В. Бородіної [2, с. 34–35] присвячено розробці теорії технології читацького розвитку, яка пропонує такі компоненти читацького розвитку:

1. Структура особистості
2. Сфери читацького розвитку особистості
3. Рівні читацького розвитку
4. Зони ближнього розвитку
5. Шляхи читацького розвитку
6. Закони. Закономірності, функції, принципи
7. Протиріччя – джерело рушійних сил
8. Концепції, теоретичні підходи
9. Понятійний апарат і тезаурус
10. Зміст (коло читання)
11. Технології, засоби, методи
12. Квалітологія і кваліметрія
13. Інформаційно-соціальне середовище
14. Соціальні інститути, що впливають на читацький розвиток особистості
15. Бібліотека як служба психологічної підтримки читацького розвитку особистості.

Читацький розвиток особистості відображає читацьку соціалізацію. «Читацька соціалізація – процес і результат засвоєння і відтворення індивідом накопиченого людством читацького досвіду, який певним чином зафіксований і функціонує в конкретному соціальному середовищі » [там само, с. 35]. Під соціалізацією за В. Бебиком [1, с. 59-60] –

процес засвоєння індивідом (групою) правових, соціальних і психічних норм поведінки, системи цінностей культури, які властиві цьому суспільству. У процесі соціалізації соціальний досвід перетворюється на власні настанови, цінності, орієнтації, засвоєння соціальних норм, ролей, навичок.

Отже, соціалізація передбачає формування соціальних зв'язків, засвоєння надбань культури, розвиток самосвідомості, уявлень про себе, соціальне пізнання (ознайомлення з цінностями, ролями тощо), засвоєння соціальних ролей та навичок практичної діяльності. Основна мета читацької соціалізації – гармонізація особистісного світу читання людини на рівні «акме» як однієї з базових цінностей розвитку людства.

Зміни проходять за певними закономірностями на всіх онтологічних етапах. Кожен етап по відношенню до наступного виступає як зона найближчого розвитку читача. Джерелом рушійних сил читацького розвитку є різноманітні протиріччя як зовнішнього так і внутрішнього характеру. До внутрішніх протиріч можна віднести протиріччя між читацькою свідомістю, читацькою діяльністю і читацьким спілкуванням. Вони тісно пов'язані один з одним. Зміни в одній сфері читацького розвитку призводять до необхідності зміни двох інших. У структурі категорії «технологія читацького розвитку» можна виділити як мінімум три частини: виховання, освіта і навчання. В основу характеристики технології повинна бути покладена ідея цілісності процесу читацької соціалізації в різноманітному і багаторівневому соціально-психологічному та культурологічному соціумі. Цінність технологій читацького розвитку як інтегративної галузі знань і практичної діяльності полягає в тому, що вона дозволяє у реальному процесі соціалізації здійснити єдність виховання, освіти і навчання в інтересах розвитку читача на прикладному рівні.

В нашому випадку ми зосереджуємось на етапі соціалізації особистості в період отримання вищої освіти і наголошуємо на особливу роль бібліотекаря.

Бібліотекаряю завжди була притаманна так звана аура комунікації, яка протягом тисячоліть ставила його в центр суспільних подій. Він професійно несе інформацію художнього слова, живопису до читача, так, щоб вона пройшла через його душу, збудила резонансні явища в серцях інших людей, сприяла мотиваційній функції, яка полягає в перенесенні творчих ідей і намірів зі сфери свідомості у сферу діяльності. В бібліотеках завжди панував культ читання, велись черги на прочитання нових художніх творів в літературних часописах, а бібліотекар завжди спілкувався з читачами на тему прочитаного. Існувала культура читання, яка на сьогодні під впливом інформатизації, як вважає І. Тихомирова [8, с. 56] увібрана інформаційною культурою, набула технологічного смислу. Навіть сам термін «читання» зник із бібліотечного ужитку (в «Справочнике библиотекаря» 2000 р. в предметному покажчику відсутній). Однак, все частіше йде мова про ілюзорність інформації, вона задовольняє тільки утилітарні потреби людини і не веде до підйому культури, моральної насолоди. Саме тому зростає роль бібліотекаря, «говорящего» (Сукиасян, Э. Р. Библиотекарь – человек говорящий / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2006. – № 5. – С. 60–62), комунікатора читання. З кожним роком комунікативні навички набирають пріоритету в професійній діяльності.

Головними особами спілкування в бібліотеці ВНЗ є студентська молодь, яка вже має певну систему знань, ставлень, поглядів, ідеалів, переконань тощо. Тому формування кожної особистості має здійснюватись як цілеспрямований поетапний процес (відповідно до акмеологічного підходу), що являє собою цілісну систему.

Якщо раніше бібліотекарі орієнтувались на організацію читання з використанням документальних фондів, то нині це трансформується в цілеспрямовану взаємодію, скеровану на використання всіх видів аудіовізуальної інформації, зокрема традиційних поліграфічних книг і електронних текстів (документів), звичайних періодичних видань, а також аудіо-відео і мультиме-

дійних джерел інформації. До речі, електронні видання можуть і повинні використовуватися не лише в складі бібліотечних фондів як когнітивно-комунікаційна форма обслуговування, а й як дозвіллієво-комунікаційна.

Ці аргументи надають можливість визначити комунікаційні аспекти бібліотечної діяльності, пов'язаної з культурно-виховною діяльністю бібліотеки стосовно мети спілкування:

- об'єднання інтелектуалів, творчо обдарованих особистостей (клуби, літературні театри, вітальні);
- гармонійний розвиток читача, користувача (бібліотечне середовище, Інтернет);
- розвиток міжкультурного, міжнаціонального спілкування (клуби, години спілкування, конкурсні програми);
- розвиток міжособистісного, діалогового спілкування (диспути, круглі столи, прем'єри книг);
- психотерапевтичний вплив спілкування (індивідуальні бесіди, читання) [3, с. 102–103].

Бібліотека ХНТУСГ ім. Петра Василенка вдало використовує всі зазначені форми, враховуючи акмеологічний підхід.

На 1-2 курсах бібліотекарі проводять заходи, що мають на меті заохочення до читання: обговорення книг одного автора, чи книги, що надійшла до бібліотеки. Так, до Міжнародного дня рідної мови (21 лютого 2013р.) було проведено завдяки старанням студентів ННІ БМ, особливо 150А групи, комплексний захід «Наша мова – калинова». Студенти активно брали участь у завданнях-конкурсах, які підготували бібліотекарі. Виразно читали вірші Літвін Оксана і Добронос Тетяна. Вдало пройшло обговорення книг М. Матіос «Мама Маріца...» та «Москалиця». Студенти відповідали на запитання бібліотекаря, непомітно повернули розмову у спірне русло. Відбулася дискусія на злободенні життєві моменти. Були й такі, які змогли пов'язувати життя жінок із категоріями етики: сенс життя, любов, щастя, адже цей предмет саме вивчають в університеті. Дуже гарно підготувалися Літвін Оксана, Теницька Віталіна, Губська Аліна.

Цим заходом ми намагалися показати, що любов і повага до мови, якою розмовляєш, – це передусім шанування себе, виявлення поваги до народу, його історії і культури. Після обговорення, ті хто не встиг прочитати, захотіли взяти ці книги.

На старших курсах намагаємось урізноманітнити конкурсні програми, адже це улюблені студентами заходи, але ставимо установу більше на професійну основу: це брейн-ринги, дидактичні та рольові ігри «Кар'єра», «Менеджер» та ін., Насамперед, варто зазначити, що всі заходи вимагають копійки підготовчої роботи бібліотекаря та потребують неабияких комунікативних навичок. Вони також необхідні і для організаційно- комунікаційної взаємодії з іншими структурами ВНЗ.

Отже, нами вирішується завдання пов'язати загальну особистісну соціалізацію і соціокультурну діяльність бібліотек, враховуючи акмеологічний підхід. Культурно-виховна діяльність розглядається як інтегральний процес, який поєднує виховну творчість особистості і фахівця-професіонала в єдиному інформаційно-комунікаційному просторі (ІКП). Вона реалізується з досягненням конкретних цілей за рівнями навчання і розвитку особистості як цілеспрямована організована об'єктно-орієнтована робота бібліотек.

Висновки:

1. Увага до читання, читача, насамперед спільна для гуманітарних наук проблема, пов'язана з соціальною діяльністю людини у комунікативних процесах, які реалізуються як передумова багатоаспектного, всебічного розвитку. Метою бібліотеки у спільній із читачем діяльності є надання допомоги в реалізації його потреб. На сучасному етапі розвитку це вимагає від бібліотекаря нових моделей поведінки й комунікативних навичок.

2. Необхідна підготовка бібліотекарів-комунікаторів в галузі читачької соціалізації особистості і суспільства. Такий спеціаліст повинен стати висококваліфікованим професіоналом в галузі читачезнавства в умовах розвитку сучасних ІКТ. Він повинен знати і теорію, і технологію чита-

цького розвитку, що реалізуються в процесі онтогенетичного розвитку людини в різних видах і формах (підвищення кваліфікації, спеціалізовані курси).

Список використаних джерел:

1. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публік рилейшнз : Моногр. /В.М. Бебик. — К.: МАУП, 2005. — 440 с
2. Бородина В.А. Технология читательского развития // Читающий мир и мир чтения / В.А. Бородина. — М.: «Рудомино», 2003.
3. Грабар Н.Г. Комунікаційні аспекти виховної діяльності бібліотеки вищого навчального закладу / Н.Г. Грабар // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Х., 2007. — Вип. 20. — С. 99–108.
4. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии / Н.В. Кузьмина. — Шуя, 1995. — 125 с.
5. Леонтьев Д. Расслоение чтения в эпоху массовой культуры / Д. Леонтьев //Библиотечное дело. — 2012. — № 18. — С. 14–17.
6. Новальська Тетяна Василівна Вивчення читача в українському бібліотекознавстві (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття) : дисертація доктора історичних наук : 07.00.08 / Тетяна Василівна Новальська ; [Місце захисту : Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського]. — Київ, 2007.
7. Рубакин Н.А. Избранное. В 2-х т. Т. I. / Н.А. Рубакин. — М.,1975. —224 с.
8. Тихомирова И.И. Методический словарь-справочник для библиотекарей «Психология детского чтения от А до Я» / И.И. Тихомирова //Школьная библиотека. — 2004. — №3. — С.55–59.
9. Черних О. Читач як суб'єкт комунікації / О. Черних // Вісник Кн. палати. — 2003. — №6. — С.15–17.